

ВПЛИВ КОНФЛІКТУ 2008 р. МІЖ ПІВДЕННОЮ ОСЕТІЄЮ І ГРУЗІЄЮ НА РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІ ВІДНОСИНИ

У даній статті автори дослідили наслідки конфлікту 2008 року між Південною Осетією і Грузією, який призвів до погіршення російсько-українських відносин. Тодішнє українське керівництво вважало, що посилення позицій Росії на Кавказі загрожує національній безпеці України, а визнання Росією незалежності Абхазії та Південної Осетії може спонукати сепаратистські сили в Криму поставити питання про відокремлення півострова від України і перехід його під юрисдикцію Росії.

Ключові слова: Росія, Південна Осетія, Україна, національна безпека, виклики, загрози, російсько-грузинське протистояння.

В данной статье авторы исследовали последствия конфликта 2008 года между Южной Осетией и Грузией, который привел к ухудшению российско-украинских отношений. Тогдашнее украинское руководство полагало, что усиление позиций России на Кавказе угрожает национальной безопасности Украины, а признание Россией независимости Абхазии и Южной Осетии может побудить сепаратистские силы в Крыму поставить вопрос об отделении полуострова от Украины и переход его под юрисдикцию России.

Ключевые слова: Россия, Южная Осетия, Украина, национальная безопасность, вызовы, угрозы, российско-грузинское противостояние.

In given article authors investigated consequences of the conflict of 2008 between South Ossetia and Georgia which has led to to deterioration of the Russian – Ukrainian relations. The then Ukrainian management believed, that amplification of positions of Russia on Caucasus threatens national safety of Ukraine, and the recognition Russia independence of Abkhazia and South Ossetia can induce separative forces in Crimea to raise the question about branch of peninsula from Ukraine and his transition under jurisdiction of Russia.

Key words: Russia, Ukraine, South Ossetia, the national security, challenges, threats, Russian-Georgian conflict.

Тема статті є актуальною з огляду на великий резонанс, який спричинив у світі нещодавній військовий конфлікт між Грузією та Російською Федерацією (РФ). У статті досліджуються наслідки цього інциденту, а також, крізь його призму, аналізуються можливі виклики та загрози національній безпеці України як держави, яка однією з перших підтримала територіальну цілісність Грузії та має свій широкий спектр проблемних питань у власних двосторонніх відносинах з Росією.

З огляду на новизну запропонованої теми, основними джерелами для написання цієї статті стали періодичні видання (саме вони тоді широко висвітлювали та аналізували перебіг подій у зоні російсько-грузинського конфлікту), аналітичні статті європейських політологів, інтерв'ю російських

та іноземних посадовців, офіційні позиції зацікавлених сторін тощо, а саме інтерв'ю Д. Камерона, лідера Консервативної партії Великобританії [1], міністра закордонних справ Росії С. Лаврова [2], президента Росії Д. Медведева [3], офіційна заява Президента України В. Ющенка [4], стаття італійського політолога Н. Сантоцці [5], виступи російських політиків щодо військового конфлікту в Грузії [6] та українських політиків щодо російсько-грузинського конфлікту [7]. Також автори посилаються на російських та українських дослідників. У цьому контексті слід відзначити праці З. Бержанішвілі [8], В. Янковського [9], І. Деєва [10], також авторами було досліджено матеріали Бухарестського саміту, які були висвітлені в працях Д. Дубровіна [11] та В. Черевана [12].

Метою даної статті є висвітлення суті російсько-грузинського конфлікту, визначення можливих викликів та загроз національній безпеці України та механізмів протидії.

Виходячи з цієї мети, можна визначити такі завдання роботи:

1) висвітлити хід російсько-грузинського збройного конфлікту 2008 р.;

2) проаналізувати його значення для подальшого розвитку світової геополітичної сис-теми;

3) дослідити наслідки визнання «незалежності» грузинських сепаратистських територій Росією, а також можливі виклики та загрози національній безпеці України;

4) визначити механізми протидії із урахуванням ситуації, яка склалася одразу після вищезгаданого конфлікту.

Тривалий «заморожений» конфлікт між Грузією та її двома сепаратистськими регіонами – Південною Осетією та Абхазією – чекав на своє «розмороження» досить довго. Врешті, нагнітання напруженості між Грузією та Південною Осетією протягом кількох років таки вилилось в серйозне збройне протистояння. Надалі викладемо хід подій за офіційним органом уряду України – газетою «Урядовий кур'єр».

В ніч з 7 на 8 серпня грузинські військові підрозділи розпочали активні дії, маючи на меті, за словами прем'єр-міністра Грузії Ладіо Гургенідзе, «вести необхідні дії в Південній Осетії доти, доки там не буде встановлено мир, а населенню не буде надано можливість жити спокійно». У спеціальній заяві вранці 8 серпня він сказав: «На жаль, ми змушені вдатися до встановлення порядку і миру засобами збройної сили, бо незважаючи на озвучення президентом Грузії ініціативи і припинення вогню в односторонньому порядку, сепаратисти відкрили масований вогонь по грузинським селам, до того ж стали надходити великі сили бойовиків». Ввечері 7 серпня президент М. Саакашвілі повідомив, що дав наказ грузинським військам не відповідати на стрільнину з боку збройних формувань Південної Осетії і закликав опонентів наслідувати його приклад.

На жаль, цього не сталося і конфлікт протягом дня поступово перетворився на війну, епіцентром якої стали бої за Цхінвалі. Відразу захопити столицю Південної Осетії грузинам хоч і за підтримки артилерії, авіації та бронетехніки, не вдалося. Ближче до полудня російські ЗМІ повідомляли про вуличні бої та те, що грузини оволоділи центральними районами.

На тлі воєнних дій різко активізувалося і політичне життя. Фігурантом низки ініціатив виступила Росія. Так, на її вимогу зібралося екстрене засідання РБ ООН, однак єдиного рішення прийнято не було. Вустами прем'єр-міністра Володимира Путіна Росія пригрозила, що бойові дії в Південній Осетії не залишаться без відповіді. Там є «вбиті, поранені, в т. ч. є потерпілі серед російських миротворців. Це дуже сумно і дуже насторожує і,

звичайно, це буде викликати відповідні дії», – сказав російський прем'єр. Натомість Білий дім, відомий своїми симпатіями до Грузії, закликав сторони терміново повернутися до переговорів. Рада Європи також засудила ескалацію конфлікту; з вимогою припинити кровопролиття виступив і Високий представник ЄС із зовнішньої політики і безпеки Хав'єр Солана. Не залишився в стороні генсек НАТО.

Цхінвалі терміново попросив допомоги у Росії і, зрозуміло, не в якості миротворця. Москва ще думала, а офіційний Тбілісі звинуватив росіян у «великомасштабній агресії», мовляв, їхні літаки скинули кілька бомб на грузинські населені пункти і один з них був збитий. МЗС Росії назвало ці повідомлення провокацією. Проте президент Грузії у зверненні до народу оголосив про загальну мобілізацію і закликав усіх резервістів з'явитися на збірні пункти: «Тільки так ми зможемо врятувати нашу країну».

МЗС України висловило глибоку стурбованість у зв'язку із загостренням ситуації у Південній Осетії. Особливе занепокоєння викликав той факт, що ескалація воєнних дій у зоні конфлікту призвела до втрат серед мирного населення та появи біженців. Україна рішуче закликала всі сторони, присутні у зоні конфлікту, вжити вичерпних заходів для негайного припинення вогню, припинення напруженості та розв'язання проблеми за столом переговорів.

Підтверджуючи свою позицію щодо необхідності забезпечення територіальної цілісності і суверенітету Грузії, МЗС заявило, що Україна готова в рамках міжнародних дипломатичних зусиль зробити свій внесок у мирне врегулювання ситуації в регіоні [13].

Віктор Ющенко провів активні консультації з лідерами світових держав та керівниками ЄС (телефонні розмови з Валдасом Адамкусом, Ніколя Сарказі, Хав'єром Соланою, Верховним комісаром ЄС з питань зовнішньої та безпекової політики, закликав надати гуманітарну допомогу Грузії, дав доручення В. Огризку відбутися до Тбілісі для проведення консультацій.

З приводу початку воєнних дій російськими військами МЗС України висловило жаль, що Росія стала учасником конфлікту, Україна закликала її вивести свої війська з території Грузії, виявити стриманість у своїх діях та здійснити необхідний вплив на сепаратистський режим Цхінвалі з метою повернення його до переговорів. Запорука успіху таких переговорів – негайне припинення бойових дій, беззастережне підтвердження російською стороною територіальної цілісності і суверенітету Грузії, відданості принципам добросусідства, незастосування сили та мирного вирішення спорів.

МЗС України констатувало, що 9 серпня з Севастополя вийшла оперативна група кораблів російського Чорноморського флоту під командуванням адмірала О. Клепкова. Кораблі прямували до Новоросійська. У складі групи ракетний крейсер «Москва», ВПК «Сметливый», МПК «Муромець»

та «Александровец», два ракетних катери, морський транспорт «Генерал Рябиков» та рятувальне судно «Эпрон», ВДК «Ямал», крім того, велика група кораблів дислокувалась раніше в районі Новоросійська, бо брала участь у навчаннях «Кавказ-2008». Українська сторона застерегла російську сторону від можливої участі кораблів Чорноморського флоту РФ у конфлікті. З метою запобігання обставин, за яких Україна могла бути втягнута у конфлікт та військові дії через участь у них кораблів ЧФ РФ, Україна, як йшлося в заяві МЗС, «залишає за собою право відповідно до норм міжнародного права і законодавства України заборонити повернення на територію України до розв'язання конфлікту кораблів, які можуть взяти участь у військових діях».

В. Огризко провів консультації з Саакашвілі. Росія назвала цю операцію «!примусуванням до миру». Росіяни піддали бомбардуванню нафтопровід Баку-Тбілісі-Джейхан, вантажні порти. Саакашвілі звернувся за допомогою до президента США, щоб повернути статус-кво. Дж. Буш заявив, про «непропорційну відповідь Росії на дії Грузії у Південній Осетії», а ЄС закликав «негайно припинити воєнні дії і повернутися до рамок, які передували початку конфлікту».

РБ ООН не змогла прийняти рішення щодо російсько-грузинського конфлікту через позицію Росії, яка вимагала одностороннього осудження Грузії. Президенти країн Балтії і Польщі одностайно говорили про агресію Росії. Саакашвілі звернувся до Д. Медведєва з пропозицією припинити вогонь і розпочати переговори. Медведєв відмовив, а Абхазія за підтримки Росії відкрила другий фронт. Екс-посол США при ООН Річард Холбрук пророчив: «Наступною метою для Путіна буде Україна» [14].

На мітингу в Тбілісі президент України В. Ющенко заявив: «Ми приїхали підтвердити, що суверенітет, незалежність, територіальна цілісність Грузії є нашими цінностями. Ви ніколи не будете одні». Крім Ющенка, на мітингу виступили президенти Литви, Польщі, Естонії, прем'єр Латвії. Український президент запропонував здійснити першочергові заходи для стабілізації становища в Грузії: припинення вогню і початок переговорів; надання гуманітарної допомоги; інтернаціоналізація миротворчого корпусу [15].

Росія одержала швидку перемогу, провівши операцію під гаслом «захисту мирного абхазького та осетинського населення від грузинської агресії», визнала незалежність Абхазії та Південної Осетії.

Рішуче засудження визнання Росією «незалежності» Абхазії та Південної Осетії з боку провідних країн світу (свою негативну позицію висловили Вашингтон, Берлін, Лондон, Париж, Рим, Будапешт, Варшава, Таллінн, Рига, Вільнюс, Відень, а також такі міжнародні організації як НАТО, ОБСЄ, ЄС. Навіть Косово, – держава, на прецедент визнання якої посилалася Москва, – закликала російський уряд переглянути своє рішення)

поставило цю країну перед своєрідним «9 вересням» у міжнародній політиці: провідні європейські політологи свідчать, що «такою поведінкою Росія продемонструвала відверте нехтування основоположним принципом міжнародного права – повагою до територіальної цілісності держав» [16].

Свою критичну позицію оприлюднив також 27 серпня і президент В. Ющенко, заявивши, що «... Україна засуджує визнання Росією незалежності самопроголошених утворень і закликає російське керівництво повернутися до міжнародно-прийнятих норм і принципів врегулювання конфлікту та дотримання досягнутих міжнародних домовленостей» [17]. Україна стала єдиною державою СНД, яка відкрито підтримала Грузію у скрутній ситуації. У російсько-грузинському конфлікті українська влада в особі глави держави зайняла *de jure* «прогрузинську», а *de facto* «антиросійську» позицію.

Чимало впливових європейських видань на своїх шпальтах, критикуючи політику Росії щодо Грузії, робили акцент на тому, що наступною «жертвою» Москви може стати саме Україна. Без сумніву, наслідки грузинсько-російського протистояння відобразяться як на Україні, так і на світовій політиці у цілому. Крим – потенційний фронт політико-військового втручання Москви, «больова точка», яка одночасно є не лише територією з російськомовним населенням, а й місцем базування російського Чорноморського флоту, що додатково робить півострів небезпечним у разі розвитку «грузинського сценарію». Тим більше, що неодноразово з вуст високих російських посадовців у Держдумі чи Раді Федерації лунали фрази про «несправедливу передачу Криму Україні у 1958 році», «неминучий перегляд Великого Договору 1997 р. про дружбу», «одвічну російську присутність в АРК» та про «флот, який є гарантією безпеки російських кримчан» [18].

Частина українських політиків бентежив прецедент наступу РФ на цілісність Грузії. Вони побоювались, що Росія розіграє абхазький сценарій у Криму. Президент намагався заспокоїти українських депутатів. На його думку, територіальні домагання з боку Росії неможливі, «тому що є українська нація, є українська незалежна держава, тому що є українська армія, тому що є 47 мільйонів українців». У російському МЗС запевнили, що в Росії ніхто не збирається давати хід ініціативам мера Москви Ю. Лужкова. Проте одразу після цих подій Віктор Ющенко доручив уряду підготувати законопроект про виведення Чорноморського флоту з 2017 р. Прем'єр-міністр Ю. Тимошенко відрпортувала, що уряд уже «працює досить ефективно у цьому напрямі».

Конфлікт навколо належності Криму та його окремих міст загострився після того, як Україна оголосила курс на інтеграцію до Північноатлантичного альянсу. В Україні переконані, що ЧФ є детонатором міжнародної напруги на півострові та майданчиком для зазіхань з боку Росії на

територію України. «Поки Росія перебуватиме в Криму, Україні буде дуже важко інтегруватися в НАТО і ЄС», – заявляли депутати пропрезидентської партії НУНС. Однак Росія мала протилежну позицію, вона не проти продовження терміну перебування Чорноморського флоту у Севастополі і готова за такої перспективи підвищити орендну плату [19].

Під час Бухарестського саміту НАТО В. Путін, ще перебуваючи на посаді президента, відкрито заявив про загрозу розпаду України у разі ухвалення рішення про надання їй членства в Альянсі. Росія переконана, що Крим у НАТО не вступить, а російська база залишиться в Севастополі. Постійний представник Росії в НАТО спрогнозував розкол України, повстання на Сході та в Криму проти вступу в НАТО. У відповідь НУНС закликала РФ негайно розпочати роботи із спорудження на території Росії бази, де буде дислокуватися Чорноморський флот, адже Росія будувати базу не квапиться, сподіваючись, що ЧФ залишиться в Україні [20].

Росія погрожувала також вийти з Договору про дружбу, співробітництво і партнерство з Україною «у разі приєднання України до ПДЧ або інших форсованих кроків щодо вступу України в НАТО». Відповідну пропозицію направила Президенту РФ Держдума. МЗС вважало цей крок тиском на Україну і зі свого боку ініціювати денонсацію Договору не збирається. Погрози розірвати Договір про дружбу та співробітництво було також відповіддю на підготовку Україною виведення Чорноморського флоту. Політичною відповіддю експерти також вважали намір Росії вдвічі підвищити для України ціну на газ. Дратівливим фактором для Росії була також співпраця України з Грузією у військово-миротворчій сфері, зокрема постачання боєприпасів та озброєння для Грузії [21].

Не випадково у питанні щодо Косово Україна вирішила не поспішати виз-навати незалежність цього балканського регіону, що відокремився від Сербії. Українські політики побоюються, що Крим за сприяння Росії може повторити долю відокремлення Косово або Придністров'я. Адже всі передумови для продовження етнополітичного конфлікту навколо належності Криму є: етнічний склад, незадовільні умови економічного розвитку, спроби етнополітичної мобілізації з боку потужної сусідньої держави, титульний етнос якої домінує в Криму. Є над чим замислитися, поки не стало надто пізно.

Грузинські події серпня 2008 року продемонстрували два діаметрально протилежні результати, які мають слугувати російським політикам матеріалом для якісних висновків при розбудові та головне, оновленні стратегії національної безпеки. З одного боку, Грузія заручилася нечуваною донині підтримкою світових лідерів та міжнародних організацій, які до інциденту ігнорували або дипломатично відмовчувалися з приводу посягань на її територіальну цілісність. Розголос довкола статусу

Абхазії та Південної Осетії привернув увагу світового співтовариства до важливості якнайшвидшого вирішення інших «заморожених» конфліктів – останнього пережитку радянської епохи. Один із таких конфліктів, довкола статусу Придністров'я, де також перебувають російські миротворці, знаходиться на західних кордонах України, і не можна виключати «ланцюговий ефект» після серпневих подій у Грузії. Хоча за природою ці конфлікти є різними, результат втручання у них Росії буде однаковий: фактична пряма загроза національній безпеці нашої держави [22].

З іншого боку, при політичній підтримці, провідні світові держави не вжили жодного конкретного військового методу, щоб допомогти Грузії відстояти свою територіальну цілісність, обмежившись лише деклараціями. Військове втручання звісно змінило б характер та перебіг конфлікту, але при цьому це дало б змогу Росії зрозуміти, що на військове вторгнення та ввід військ до іншої держави світова спільнота може дати адекватну відповідь, навіть у випадку коли потерпіла сторона не є членом НАТО чи ЄС.

Враховуючи події в Грузії, українські політологи-аналітики пропонували для зміцнення національної безпеки зміцнити спецслужби, реформувавши цю структуру, яка страждала від недостатньої кадрової укомплектованості та працювала за «старими правилами», за своїми професійними показниками та якістю роботи значно поступалася російським. Про це говорили такі широко оприлюднені у ЗМІ факти, як масова незаконна видача іноземних паспортів громадянам України (російських – у Криму, румунських – на Західній Україні), регулярні «вояжі» українофобських російських політиків у нашу державу, де їм ніхто не перешкоджав виголошувати антиукраїнські промови та інші факти [23].

Враховуючи події у Грузії, цілком логічним мала б стати мобілізація та якісне оновлення принципів та способів роботи українських спецслужб відповідно до нових викликів та загроз, особливо коли йдеться про реальну загрозу національній безпеці. Компетентні відомства мають набагато ефективніше реагувати на прояви «антиукраїнізму», посилити свою присутність у Криму та на Сході України, – регіонах, у яких присутність «російського фактора» занадто висока.

Чергова сфера, де наша держава має вжити невідкладних заходів, вважали деякі українські політологи і політики, – це захист вітчизняного інформаційного простору, який наразі нагадує будинок без дверей. Компетентні органи України мають заборонити трансляцію російських каналів, які пропагують антиукраїнські настрої так, як це зробила Грузія та Естонія. Інформаційна безпека держави – ключовий елемент нацбезпе, який в еру високих технологій набуває особливого значення. Поширилась думка про якнайшвидшу інтеграцію до НАТО.

Таким чином, конфлікт 2008 року між Південною Осетією і Грузією призвів до погіршення

російсько-українських відносин. Тодішнє українське керівництво, значна частина українського політикуму вважали, що посилення позицій Росії на Кавказі загрожує національній безпеці України, визнання Росією незалежності Абхазії та Південної Осетії може спонукати сепаратистські проросійські сили в Криму поставити питання про відокремлення півострова від України і перехід його під юрисдикцію Росії. Серйозно ставилося питання впливу на стан національної безпеки України перебування Чорноморського флоту РФ в Криму, надання російській мові статусу другої державної мови, проникнення російських радіо і телеканалів до українського інформаційного простору. Вважалося, що найкращим способом запобігти цим російським загрозам стане якнайшвидша інтеграція України в НАТО.

Однак ситуація на сьогодні в країні істотно змінилася. Після перемоги В. Януковича на

президентських виборах 2010 року суттєво змінився зовнішньополітичний курс нашої держави. Україна відмовилась від курсу на євроатлантичну інтеграцію, заявивши про свій позаблоковий статус, істотно поліпшила свої відносини з Росією, зокрема продовживши термін перебування Чорноморського флоту РФ в Криму, і заявила в той же час про свій намір інтегруватися до європейської спільноти. Президент України заявив про неможливість визнання незалежності Абхазії і Південної Осетії, оскільки це порушує принцип територіальної недоторканності країн. Західні країни з розумінням поставились до змін у зовнішній політиці нашої держави, проте непримиренно залишилася опозиція та її лідер Ю. Тимошенко, які вбачають у розвитку стратегічних дружних відносин з Росією загрозу національній безпеці України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Інтерв'ю Девіда Камерона, лідера Консервативної партії Великобританії [електронний ресурс] // The Daily Telegraph. – 2008. – 21 серпня. – Режим доступу : <http://ukrajiniciberlinu.wordpress.com/2008>.
2. Інтерв'ю міністра закордонних справ Росії С. Лаврова часопису The International Herald Tribune [електронний ресурс]. – 2008. – червень 2008. – Режим доступу : <http://ukrajiniciberlinu.wordpress.com/2008>.
3. Інтерв'ю президента Росії Д. Медведєва виданню Le Monde [електронний ресурс]. – 2008. – 26 липня. – Режим доступу : <http://ukrajiniciberlinu.wordpress.com/2008>.
4. Офіційна заява Президента України В. Ющенка з приводу грузинсько-російського конфлікту [електронний ресурс]. – 2008. – 27 серпня. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/news/11103.html>.
5. Сантоцці Н. Невже знову світ навпіл? [електронний ресурс] / Н. Сантоцці // Corriere della Sera. – 2008. – 27 серпня. – Режим доступу : <http://ukrajiniciberlinu.wordpress.com/2008>.
6. Позиція російських політиків щодо військового конфлікту в Грузії [електронний ресурс]. – 2008. – 11 серпня. – Режим доступу : <http://www.In.mid.ru/>.
7. Позиція українських політиків щодо російсько-грузинського конфлікту [електронний ресурс]. – 2008. – 18 вересня. – Режим доступу : <http://www.mfa.gov.ua/>.
8. Бежанишвили З. Между конфликтами и партнерством : современное развитие российско-грузинских отношений / З. Бежанишвили // Полис. – 2008. – № 4. – С. 163–173.
9. Янковський В. Крим як потенційне джерело етнополітичного конфлікту між Україною та Росією / В. Янковський // Держава і право. – 2008. – № 43. – С. 643–648.
10. Деев И. Реакция на решение России о признании независимости Абхазии и Южной Осетии / И. Деев // Компас. – 2008. – № 36. – С. 3–25.
11. Дубровин Д. К итогам саммита НАТО в Бухаресте / Д. Дубровин // Компас. – 2008. – № 15. – С. 3–25.
12. Череван В. НАТО – Україна: хто здобув перемогу в Бухаресті / В. Череван // Голос України. – 2008. – 30 квітня. – С. 3–4.
13. Урядовий кур'єр. – 2008. – 9 серпня.
14. Там само. – 12 серпня.
15. Там само. – 14 серпня.
16. Сантоцці Н. Вказ. праця... [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrajiniciberlinu.wordpress.com/2008>.
17. Офіційна заява Президента України В. Ющенка... [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/news/11103.html>.
18. Янковський В. Вказ. праця. – С. 643–648.
19. Бежанишвили З. Вказ. праця. – С. 170.
20. Череван В. Вказ. праця. – С. 3.
21. Позиція російських політиків щодо військового конфлікту в Грузії [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.In.mid.ru/>.
22. Деев И. Вказ. праця. – С. 24.
23. Янковський В. Вказ. праця. – С. 645.

Рецензенти: Бушин М. І., д.і.н., проф.;
Сінкевич Є. Г., к.і.н., доц.

© Тригуб П. М., Мосійчук О. В., 2010

Стаття надійшла до редколегії 02.09.2010 р.